

A magyar állat- és növénynevek bizonyító ereje.

(Válasz Szily Kálmán úrnak.)

Nomina si pereunt, perit et cognitio rerum.

J. Chr. Fabricius,
Philosophia entomologica. 1778.

A Természettudományi Közlöny szerkesztősége szükségesnek tartotta a Közlöny 326. füzetében megjelent és a honfoglaló magyarok természetrajzi ismereteiről szóló cikkem végére egy megjegyzést függeszteni, a melyben kijelenti, hogy sokban nem ért velem egyet, s nem egy állításomat nagyon bizonytalannak, sőt határozottan tévesnek tartja. Ez után a legalább is szokatlan szerkesztőségi elbánás után, melyre a Természettudományi Közlöny 28 éves fennállása óta talán alig van precedens, jogos kíváncsisággal vártam, hogy a szerkesztőség ama kategorikus kijelentést utólagosan meg is okolja.

Ebbeli várakozásomnak akar megfelelni a Természettudományi Közlöny 327. füzetében a szerkesztőség egyik tagja, Szily Kálmán. Kitüntető figyelmét hálás köszönettel fogadom; de okadatolását és fejtegetéseit helyeseknek el nem fogadhatom.

Szily Kálmán szerint abban tévedtem, hogy a honfoglaló ősök természetrajzi ismereteinek kutatásánál a fősúlyt az állatok és növények mostani magyar neveinek nyelvészeti rokonságára fektettem. Szerinte pusztán a természetrajzi geografiára kellett volna támaszkodnom, vagyis: össze kellett volna állítanom az őshaza, a Volga és Jajk vidékén élő állatok és növények jegyzékét s azután reá mondanom, hogy az ősmagyaroknak mindezeket ismerniök kellett.

Hát ez, megvallom, igen egyszerű és kényelmes eljárás lett volna; sokkal egyszerűbb és kényelmesebb, mint — zoológus létetre — egy csomó keleti török, ugor, szláv stb. nyelvészeti munkának az áttanulmányozása. De vajjon mit bizonyítottam volna vele? Azzal az állítással, hogy ezeket meg ezeket az állatokat és növényeket az ősmagyaroknak ismerniök kellett, hogy azokat talán, vagy, mondjuk, alkalmasint *ismerhették*, még korántsem bizonyítottuk be, hogy azokat csakugyan *ismerték* is. »A posse ad esse, non valet argumentatio« — tanították már a latin logikusok.

A Szily Kálmántól ajánlott módszer csak abban az egy esetben válnék be, ha a nép a körülötte élő állatokat és növényeket tényleg mind ismerné. Ilyen nép azonban nincs, és nem is volt még eddig az egész föld kerekiségén sehol sem. Nem gondolok itt az alsóbbrendű szerves lényekre, melyek parányiságuk vagy rejtett életmódjuk miatt szembe nem tűnnek. De még a nagyobb állatok és növények sem mind ismeretesek a nép előtt, ha csak figyelmét hasznukkal, kárunkkal, tömérdékségekkel, vagy valami más okból állandóan le nem kötötték.

Annak a bizonyítékát pedig, hogy mit figyelt meg a nép ily tüzetesen, miben keressük másban, ha nem a népnyelvben?

A tárgyak ismerete körülbelül ott kezdődik, a mikor azokat névvel tudjuk megjelölni.

Vegyünk csak egy példát.

Mutassunk meg egyszer egy dobos gémet (*Botaurus stellaris*) először egy itt a fővárosi aszfalton felnőtt fiúnak, azután egy általános műveltséggel bíró úri embernek és végre egy tapasztalt vadásznak. Kérdezzük meg őket egymásután, hogy miféle állat ez? Az első bizonyára csak annyit fog felelni kérdésünkre: Valami madár! — a második már azt fogja válaszolni: Valami gém! — az utolsó pedig egész határozottan meg fogja jelölni: Dobos gém, vagy bölömbika. Ki ismerte tehát a három közül a dobos gémet? Kétségkívül csak a vadász; az úri ember csak általában a gémet, a fővárosi fiú pedig még épen a madarat ismerte fel benne.

Ugy van az, hogy a minek a nevét nem tudjuk, azt nem is igen ismerjük.

Jól tudom, hogy lehet nem egy olyan állat és növény, melyet a magyarok az őshazában jól ismertek, külön nevök is volt reá, de azután e név feledésbe ment, elveszett, és később itt az új hazában valami szláv vagy német kölcsönszó lépett helyébe. Az ilyen állatok és növények után kutatni azonban nem tartozott czikkem keretébe, mert én nem általában az *ősmagyarok*, hanem szorosán véve csak a *honfoglalók* természetrajzi ismereteit szándékoztam megvilágítani. Az általam felvetett és tárgyalt kérdésre nézve különben is tökéletesen mindegy, akár ismerték az illető állatot vagy növényt az őshazában, akár nem. Mert mihelyt nem hozták magukkal nevét, hanem csak itt az új hazában szerezték, az szerintem csak annak a bizonyítéka, hogy magát a kérdéses tárgyat a honfoglalás idejében, tehát a honfoglaló magyarok tényleg nem ismerték.

Igy pl. nem kételkedem, hogy a magyarság akkor, mikor a Kaukázustól északra fekvő síkságokon tanyázott, a közönséges fácánt (*Phasianus colchicus*) ismerte. A fácán ott a Terek, Kuma és

Kuban folyók vidékein a cserjés bozótokban még most is gyakori;* nem ritka a Kaspi-tenger északnyugati partvidékének és a Volga torkolatának nádasaiban sem. Nem kerülhette ki tehát annak idején az ősmagyarok figyelmét sem; alkalmasint volt akkor külön magyar neve is. De, hogy ez milyen név volt, azt most már lehetetlen kideríteni; mert midőn nomád őseink a Kaukázus vidékéről eltávoztak és nyugat felé vándoroltak, lassanként elfeledték a fáczánt nevével együtt. A névvel együtt kiesett maga a tárgy is a magyarság ismeretköréből; a honfoglalók már határozottan nem ismerték és utódaik később már csak görög-latin eredetű, általános európai néven kötöttek vele ismeretséget.

Most is úgy vagyok meggyőződve és Szily Kálmán felszólalása még inkább megerősített meggyőződésemben, hogy a honfoglaló ősök természetrajzi ismereteinek kérdését csakis az általam követett módszer segítségével lehet megoldani, vagy legalább megoldását megkísérteni.

Az már azután más kérdés, hogy vajjon én jól és helyesen alkalmaztam-e ezt a módszert? Mindnyájan tévedhetünk, kivált ha oly tárggyal foglalkozunk, a mely vonatkozásaiban tulajdonképeni szakmakörünkön túl terjed. Ilyen a honfoglaló magyarok természetrajzi ismereteinek kérdése is. Midőn e kérdéshez hozzá szóltam, teljes tudatában voltam a feladat nehézségeinek, a rendelkezésemre álló adatok sokszor kétes és megbizhatatlan voltának, valamint saját erőm fogyatékoságának. Sok állításomban tévedhettem és valószínűleg tévedtem is. Magam szeretném leginkább tudni, hogy mely állításaim azok, melyek a tudományos kritika ítélőszéke előtt meg nem állhatnak.

Szily Kálmán felsorol valami 26 állatot, melyekről én a nyelv tanúságai alapján kimutattam, hogy őseink csak a honfoglalás után (vagy a mennyiben nevek szláv eredetű, legfeljebb a honfoglalás idejében) ismerkedtek meg velők. Szily Kálmán szerint ezeket az állatokat a magyaroknak már az őshazában is ismerniök *kellett*, ősmagyar neveiknek is lenniök *kellett*. Vajjon miért? Hol van erre a bizonyíték? Ezzel tiszteletreméltó ellenfelem adós maradt.

De mégis, két állatnál szolgál némi bizonyítékkal.

Szerinte a szamarat ismerniök kellett az ősmagyaroknak, mert hiszen az öszvért már ismerték. De ha igaz is, hogy a magyar *öszvér* szó csakugyan a perzsából (*āsp* + *čār* = ló + szamár) származik, és hogy e szerint az ősmagyarok az öszvért már a Kaukázus vidékén

* Pallas szerint, a ki azokat a vidékeket 1773-kan meglátogatta, az ottani kozákok a fáczánokat a Kuma partján fekvő, *Madshar* (Magyar) nevezetű romvárosról »Madsharskye Petuschki«-nak (magyar kakaskáknak) hívják.

ismerték, ebből még korántsem következik, hogy okvetetlenül ismer-
niök kellett tehát a szamarat is. Tudnunk kell, hogy a török-tatár
nomádok az öszvértenyésztéstől mindig nagyon idegenkedtek, »mert
azt — írja V á m b é r y a török-tatár nép primitív kulturájáról szóló
munkájában* — a nemes lófaj meggyalázásának tekintik s e miatt
ez a keverékfajta (t. i. az öszvér) Közép-Ázsiában csak igen ritkán
fordul elő«. Nem láttam öszvért (de szamarat sem) a kaukázusi fél-
nomád tatároknál sem, a kik pedig elég közel vannak a perzsákhoz.
Hát a magyar népnél el volt-e valami nagyon terjedve valamikor
az öszvértenyésztés, és el van-e most? — Azért azt tartom, hogy
az őshaza magyarjai, ha ismerték is az öszvért (a mi még nem bizo-
nyos), legfeljebb a hozzájuk ellátogató perzsa kereskedők karavánjai-
ban láthatták, a nélkül azonban, hogy valaha szamarat láttak volna.
Olyan formán lehettek ők a számmal, mint pl. a legtöbb ember a
gyöngykagylóval. A legtöbb ember ismeri e kagyló termékét, a
gyöngyöt; de magát a gyöngykagylót ugyan hányan látták már és
hányan ismerik?

A másik állat, a melynek ismeretét az ősmagyarságnál, tehát
már jóval a honfoglalás előtt Szily Kálmán bizonyítani próbálja, a
bolha. Bizonyítékai: hogy az ősmagyarok táborban éltek, és hogy
kutyájok is volt.

Már cikkemben említettem, hogy a bolha a nomádok szellős
sátraiban nem igen tenyészik. Ebbeli állításom beigazolására hivat-
kozhatom ugyancsak V á m b é r y elismert tekintélyére, a ki Közép-
Ázsiában hosszabb ideig élt a pusztai nomádok sátraiban, s a ki
előttem egész határozottan kijelentette, hogy azokban soha sincs
bolha. A mi pedig a kutyát illeti, biztosra vehetjük, hogy az ős-
magyarok kutyáikat nem bolházták, mert hisz azok nem voltak
ölebecskék, hanem juhász kutyák.

De tegyük fel, hogy az ősmagyar sátrakban mégis csak lett
volna bolha, és hogy az ősmagyarok csakugyan észrevették volna
kutyáikon a bolhát, honnan tudhatjuk, hogy rá külön nevök is volt?
Hát ha egyszerűen csak bogárnak vagy féregnek hívták? Ez eset-
ben, fennebb kifejtett és megokolt véleményem szerint, épen nem
lehet azt mondani, hogy a bolhát már ismerték. Ismerték a bogarat,
a férget, de nem a bolhát. Ha pedig valami külön ősmagyar neve
lett volna a bolhának, igen furcsának találnám, hogy a magyarság
épen akkor felejtette volna el azt a régi magyar nevet, a mikor itt
az új hazában állandóan megtelepedett, és mikor állandó lakások-

* H. V á m b é r y, Die primitive Cultur des turko-tatarischen Volkes. Leipzig,
1879, 194. l.

ban az előbbinél *sokkal sűrűbb* érintkezésbe jutott a csipős vendégekkel. Mert annyit legalább mindenki el fog ismerni, hogy állandó lakásokban okvetetlenül több a bolha, mint a mozgó sátrakban. Most is csak azt vallom tehát, hogy a bolha ismeretét az állandó lakásokkal együtt a szlávoktól vettük át.

Mindamellett, ismétlem, távol van tőlem, hogy cikkemben kifejtett nézeteimet és állításaimat mind kifogástalanoknak tartsam. Elfogulatlan kritikával igyekeztem ugyan a rendelkezésemre álló adatokat felhasználni és értékesíteni, de ennek daczára egyben-másban tévedhettem. Nem is tekintem cikkemet, csak első kísérletnek, a mely sok helyreigazításra és még több kiegészítésre szorul.

Ha majd a népies magyar állat- és növényneveket mind ismerni fogjuk, ha ismerni ogjuk a közöttünk élő más nemzetiségek, valamint keleti fajrokonaink és szomszédaik népies állat- és növényneveit, akkor több sikerrel és nagyobb biztossággal fogunk nemcsak a honfoglaló ősök, hanem általában az ősmagyarország természetrajzi ismereteire következtethetni.

Ehhez szükséges volna mindenekelőtt azokat a népies állat- és növényneveket rendszeresen összegyűjteni, melyek egyfelől a magyarság, másfelől a velünk érintkezésben álló és állott szlávok és németség ajkán élnek. Azután folytatni kellene a gyűjtést keleten az őshaza tájain élő népeknél. A dolog természetéből folyik, hogy e munkát csak kellő zoológiai és botanikai képzettséggel bíró — akár egy, akár több — szakember végezhetné sikeresen. Mert nem elég egy jó nagy csomó név összegyűjtése, hanem minden egyes névnél pontosan meg kellene állapítani, hogy az miféle állat- vagy növényfajra vonatkozik.

Ha az így összegyűjtött anyag azután összeállíttatnék, kritikailag megrostáltatnék és régi nyelvemlékeink adataival összehasonlíttatnék, akkor, ha nem is tökéletes, de az én kísérletemnél minden esetre tökéletesebb és legalább főbb vonásaiban meglehetősen világos képet kapnánk a régi magyarság természetrajzi ismereteiről. Sőt biztosan hiszem, hogy sok régen kihalt magyar név, a melynek értelmét most már nem ismerjük, szintén megfeythetővé, megérthetővé válnék.

DR. HORVÁTH GÉZA.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhetsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.